

2024, Vol. 5(3), 717-732
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.188
Article type: Research Article

Received: 16.08.2024
Accepted: 02.10.2024
Published Online: 15.10.2024

Elif Gezgin*

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Gelişimi Karşısında Akademi

Academy Against the Development of Anti-Gender Movements in Turkey

Öz

Bu makalede dünya genelinde yükselmeyi sürdüren toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye akademisi üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Sosyo-ekonomik dönüşümlerin popülizm, anti-entellektüelizm ve illiberalizm gibi sonuçlarına göz atarak öncelikle neyin içinde olduğumuz sorusuna yanıt aranmış, ardından içinde bulunduğumuz sürecin akademiye toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında ne gibi etkileri olduğuna örnekler yoluyla değinilmiştir. Türkiye’de bilgiye ve eğitime verilen değer düşüşüne paralel bir biçimde akademi geneline yansıyan yıpranma ve değer kaybına dikkat çekilmiş, bu etkinin en büyük hızla ortadan kaldırma gayretinde olduğu alanın ise toplumsal cinsiyet araştırmaları olduğu, gerekçeleri ve örnekleri tartışılarak iddia edilmiştir.

717

Abstract

In this article, the effects of anti-gender movements that continue to rise around the world on Turkish academia are touched upon. By looking at the consequences of socio-economic transformations such as populism, anti-intellectualism and illiberalism; firstly, the answer to the question of what we are in was sought, and then the effects of the process we are in on the academy in the context of gender studies were mentioned through examples. Attention was drawn to the attrition and loss of value reflected throughout the academy in parallel with the decline in the value given to knowledge and education in Turkey, and it was claimed by discussing the reasons and examples that the field that this effect is trying to eliminate most rapidly is gender research.

Anahtar kelimeler

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, toplumsal cinsiyet, akademi, Türkiye

Keywords

Anti-gender movements, gender, academy, Türkiye

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, elifgezgin2009@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2217-4848.

Giriş

Dünyadaki birçok ülke gibi Türkiye de sosyo-ekonomik anlamda gözle görülür dönüşümlerden geçiyor. Benimsenen sağ popülist politikaların etkisi ekonomiden kültüre, eğitimden kitle davranışlarına kadar pek çok alanda artık oldukça somut bir biçimde gözlemlenebilir durumda. Ortaya çıkan ‘hakikat üzeri’ (post-truth) yapı bugün klasik neoliberalizm tartışmalarını da aşmakta. Öyle ki, son derece karmaşık bir dinamikler ağından oluşan bu süreçte, mevcut neoliberal politikaların bugüne dek topluma getirdiklerinin bir kısmı da reddedilmekte. Böylesi bir çağda gerçeğin ne olduğu ya da bilginin değeri gibi tartışmalar eskisinden çok daha karmaşık bir biçimde ele alınıyor ve daha da önemlisi, daha önce özgürleşmek için çaba gösterilmiş olan bazı sınırlamaların muhafazasına yönelik son derece güçlü bir ‘geçmişe dönüş’ nostaljisi söz konusu. Ekonomik koşulların yarattığı yıkımın çaresini geçmişe dönüşte ve muhafazakarlıkta arayan kitleler, bu konumlanışlarıyla bugünün epeyce yeni kazanılmış pek çok değerine ve özgürlüğüne karşı bir duruş sergileyerek; bugünün ekonomik yaşam koşulları ile nostalji duygularıyla yaklaştıkları tarihsel anlatıların değerlerini bir araya getirmeye çabalayan yepyeni bir gerçeklik anlayışı oluşturmaya çalışıyor. Söz konusu yaklaşımlar bütününe hedef aldığı özgürlüklerin başında ise toplumsal cinsiyet alanında büyük zorluklarla elde edilmiş kazanımlar yer alıyor. Bu metnin merkezinde yer alan ve toplumsal cinsiyet karşıtı [anti-gender] olarak Türkçeleştirebileceğimiz hareketleri de bu karşı çıkış üzerinden tanımlayabiliyoruz.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi, ‘toplumsal cinsiyet ideolojisi’ne yönelik bir karşı çıkışlar bütünü olarak görebiliriz. Burada ifade edilen ‘toplumsal cinsiyet ideolojisi’ kavramı, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin öncüleri tarafından, aile kurumuna ve mevcut kadın erkek tanımlarına yönelik bir saldırıya işaret eden eleştirel bir kavram olarak kullanılıyor. Bu bakış açısına göre, bugün gelinen noktada toplumsal cinsiyet alanında elde edilen özgürlükler (bugüne dek LGBTİ+’ların elde etmiş olduğu bazı haklar ya da kürtaj, nafaka, cinsellik eğitimi gibi haklar), ‘ideal’ toplum düzenini yok etmeyi hedeflemektedir ve bu nedenle de geri çekilmelidir. Toplumda sorgulanmaksızın kabul edilegelmiş olan aile kurumuna, ya da kadın erkek ikili karşıtlığı üzerinden kurulan mevcut düzene sahip çıkılmalı, bunlara bir tehdit oluşturduğu iddia edilen toplumsal cinsiyet çalışmaları durdurulmalıdır.¹

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin son yıllarda diğer pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de etkisini daha fazla göstermeye başladığını görüyoruz. Bunda konunun mevcut politik gündeme son derece uygun bir zemin hazırlamasının ve kitlelere hitap eden siyasi söylemler oluşturmada son derece işlevsel bir yanı olmasının da etkisi var. Neticede halkın maruz kaldığı söylemlere büyük bir hızla ve her geçen gün daha fazla sirayet eden toplumsal cinsiyet karşıtı içeriğin toplumsal cinsiyet alanında faaliyet gösteren akademik birimleri ve akademisyenleri etkilemesi kaçınılmaz görünüyor.

Bu çerçevede bu makalede, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye akademisine toplumsal cinsiyet konusu özelinde nasıl yansıdığına değiniyorum. Anlamak çözmeye yetme-

se de bu makalede en azından Türkiye’de yaşayan akademisyenler olarak “neyin içindeyiz” sorusuna toplumsal cinsiyet meselesini işin içine katarak bir nebze olsun yanıt bulmayı amaçlıyorum. Bu çerçevede ilk bölümde mevcut iklimin ve dönüşümün kısa bir tasvirini sunacak, ardından toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye’nin toplumsal yapısıyla, özellikle cinsiyet ve aile konularına yönelik hassasiyetleriyle olan uyumuna dikkat çekeceğim. Üçüncü ve son bölümde ise toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye akademisine olan etkilerini inceleyecek, sürecin akademiye nasıl yansıyor olabileceğini bazı somut örnekler yoluyla aktarmaya çalışacağım.

Türkiye’de Popülizm, İliberalizm and Anti-Entellektüalizm

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de pek çok farklı çatışma alanının/kutuplaşmanın aynı anda yaşandığı bir çağa tanıklık ediyoruz. Otoriterleşme ivme kazandıkça, oluşan parçalanmanın boyutları büyüyor ve olası uzlaşma zeminlerini teker teker ortadan kaldırıyor. Şüphesiz ki neoliberal dönüşümün parçaladığı ve çoğul kesişim kümeleri oluşturduğu bu çok katmanlı karmaşık yapı, onu alternatif gerçekliklerle birbirine yeniden bağlayabilecek ve böylece sistemin piyasaya endeksli yapısını maskeleyebilecek anlam kodlarının oluşturulmasını gerektiriyor. Bu sürecin imdadına yetişen ‘hakikat ötesi’ (post truth) dönemde, Türkiye’de gerçeklerden çok duygulara ve hınçlara (Tokdoğan, 2020) yönelen bir siyasi yaklaşımın sonuçlarına tanık olmakta ve otoriter neoliberal popülizmin etkilerini hayatımızın her alanında eskisinden çok daha net görmekteyiz. Gambetti’nin tanımıyla, “bilimsel ve olgusal kanıtlarla yanlışlanan savlara olan inancın sürmesi” ve “hakikate karşı bir duyarsızlık” durumunu sergileyen bu ‘hakikat ötesi’ çağ (2021, s. 30); ve onun imdadına yetişen ‘yeni sağ’; “güvenlikçi söylemlerin, vatanseverliğin, aile ve heteroseksizmin ön plana çıkarıldığı ve mitolojik ögesi bol olan yeni bir toplumsal sözleşme” sunuyor bize (a.g.e., 2021, s. 33). Bu toplumsal sözleşme öğelerinin ideolojik gücüyle, sosyo ekonomik haklarındaki büyük erimeye rağmen ‘makbul’ vatandaş olarak kalmayı güç bela sürdürebilen çoğunluğun aksine, en temel haklarından dahi yoksun bırakılmayı hak ettiği varsayılan, ve hatta insanlık vasfından çıkarıldığını (‘dehumanize’ edildiğini) iddia edebileceğimiz² kişilerin/grupların sayısı her geçen gün daha da artıyor. Otoriter popülist söylemler yoluyla mevcut bağlamın ‘makbul’ vatandaş tanımının dışında kalanlar eskisinden de sert bir biçimde düşmanlaştırılıyor ve Arendt’in ifadesiyle “hak sahibi olma hakkından” dahi yoksun bırakıldıkları (Lacroix ve Pranchère, 2018), “ya sev ya terk et” düsturunun yarattığı cenderenin içine alınıyor. İşin daha da çetrefilli yanı ise; bu koşulun dayatıldığı ‘makbul’ vatandaş profili ve niteliklerinin sabit olmaması. Yani aslında halktan sevmeleri (aksi halde terk etmeleri) istenen şeylerin büyük bir kısmının ne olduğu belirli ve sabit değil. Bunlar dönemin politik ihtiyaçlarına göre sürekli yeniden şekilleniyor ve söz konusu dönüşümler ne olursa olsun, toplumsal yapının dönüştüğü her bir yeni halin yine koşulsuzca sevilmesi ve bu sevgi ve onayın açıkça gösterilmesi bekleniyor. Hükümet ve devlet kavramla-

rının tabanda tamamen iç içe geçtiği bu koşullar altında hükümeti eleştirmek devlet karşıtlığı / düşmanlığına kolaylıkla dönüşürken, bu suçu işleyen kişiler de ‘devlet düşmanı’ olarak damgalanıp etkisiz hale getiriliyor.

Bu noktada, -tam da birazdan Türkiye akademisinden söz edecekken- illiberalizm ve anti-entellektüelizmin günümüz toplumsal yapısını etkileyen son derece önemli unsurlar olduğunun altını çizelim. Popülizmin etkisiyle kitlelerin lider seçerken yöneticilik vasıflarından ziyade ‘kendilerine benzeyen’, ‘halktan biri’ olma kriterine ağırlık verdiğini dünya genelinde pek çok farklı örnekle görüyoruz. Düzenin artık küçük bir azınlık grubuna, bir müesses nizamaya değil, ‘gerçek’ halka ait olacağı düsturundan yola çıkarak özellikle yeterli eğitimden yoksun kalan/bırakılan kitlelerin zaafını ve duygularını politik avantaja çeviren bir tür popülist iklim söz konusu. Bu noktada popülizm gibi geniş kapsamlı bir kavramın daha spesifik bir formu olarak tanımlayabileceğimiz illiberalizm, neyin içinde olduğumuzu açıklama açısından en önemli kavramlardan biri olarak öne çıkıyor. İlliberalizm hem görece yeni bir kavram hem de onu farklı tanımlama biçimleri mevcut. Kavramı doğrudan anti-liberalizm olarak görmektense liberalizmin getirdikleriyle oluşan statükonun bir kısmından duyulan bir rahatsızlık, yani aslında liberalizmin getirdiklerinden bir kısmını dışlayan ama topyekün liberalizmi dışlamayan yeni bir liberalizm formu olarak görmek mümkün. Yani karşı karşıya olduğumuz bu yeni mefhumu liberalizm-illiberalizm karşıtlığı olarak değil, aksine liberalizmin kendisiyle iç içe geçmiş farklı bir formu ve farklı bağlamlarda farklı ideolojilerle kendisini ortaya koyan güncel bir yansıması olarak görebiliriz (Laurelle, 2023). Bugünün mevcut ekonomi-politiğini sorgulamadan, yani neoliberal politikaların kendisine yönelik bir tepkisellik geliştirmeden, onların gölgesinde yeşeren bir takım bireysel özgürlükleri hedef alan ve bu özgürlüklerin yerine neoliberalleşme öncesi dönemlerle ilişkilendirilen bir takım muhafazakar değerleri geri getirmek isteyen bir akım olarak değerlendirebiliriz bunu. Türkiye’de deneyimlediğimiz süreci açıklamaya yönelik neo-ottomanizm, neoliberal İslam gibi çelişkili kavramlar tam da bu karmaşayı yansıtır niteliktedir. Çoğulcu değil, çoğunlukçu bir demokrasi anlayışının ürünü ya da sonucu olarak görebileceğimiz illiberalizm, Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu açıklamada oldukça elverişli bir kavram.

Stetka ve Mihelj’in (2020, s. 32) tanımıyla illiberalizm; popülizmden ziyade, onun retoriğini kullanan ancak “demokrasiyi anayasal liberalizmden kesip ayırma işine girişen ve muhafazakarlığı ve etno-milliyetçiliği teşvik eden ve azınlıklar ve temel haklar konusunda karşıtlık içeren dışlayıcı politikaları ifade ediyor”. Bu tür karşıt eğilimlerin beslenip cesaret kazandığı atmosferin anti-entelektüalizmle gösterdiği gözle görünür paralelliğin akademiye ve akademik araştırma alanlarına yansıması hele ki toplumsal cinsiyet alanı söz konusu olduğunda kaçınılmaz.

Toplumsal cinsiyet meselesi mevcut karşıtlık hallerinin en belirginlerinden ve en kolay mobilize edebilenlerinden biri olduğu için, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin gelişimi söz konusu olmasaydı dahi bu bölümde ele aldığımız gelişmelerin etkisi muhtemelen yine büyük

bir hızla ve muhtemelen tüm disiplinlerden daha önce bu alanda yaşanacaktı. Özellikle sosyo ekonomik koşulların gündelik hayatı derinden etkilediği bir kriz döneminde topluma ortak bir amaç ve düşman sunmak eskisinden daha önemli ve aynı zamanda da güç görünüyor. Kitleleri maruz kaldıkları tüm eşitsizliklere rağmen kendilerini ait hissedebilecekleri, birbirleriyle hem fikir olabilecekleri bir grubun varlığına ikna edecek denli büyük, makul ve akla yatkın bir birlik duygusu / korku oluşturma konusunda cinsiyet meselesi hep en başta geliyor. Sayısız sosyo-ekonomik ve politik faktör nedeniyle uzlaşması bu denli güçleşmiş böylesine kalabalık bir topluluk söz konusu olduğunda cinsiyet ayrımı ve cinsellik tüm bu diğer faktörleri önemsizleştirecek ortaklaştırıcı bir güce sahip. Dolayısıyla bu alanın politik arenada kendisine her zamankinden daha sık yer bulması şaşırtıcı değil.

'Mükemmel' Uyum: Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Türkiye'nin 'Cinsiyet' ve 'Aile' Hassasiyetleri ile Buluşması

Türkiye'de politik söylemlerde sıklıkla yer alan 'hassasiyetler' meselesi söz konusu olduğunda bu coğrafyada halkın hemfikir olmayı sürdürdüğü en temel kurumun aile olduğunu iddia edebiliriz. Kimlik inşasını etkileyen faktörler konjonktüre göre ne denli çeşitlenirse çeşitlensin, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de cinsiyet ve aile kavramları tüm kimlik parçalayıcı etkiler karşısında en dayanıklı normları üretiyor. Birleştirici ideoloji ve söylemler hala en çok bu kavramları kullanarak türetiliyor ya da pekiştiriliyor. Bireylerin kimliklerini inşa etmelerini sağlayan ideolojik arka plan ne olursa olsun, Türkiye'nin neredeyse her bir bireyi kendini 'kadın' ya da 'erkek' kategorilerinden birini kullanarak tanımlıyor ve daha da önemlisi ailenin önemi ve hatta kutsallığı konusu hala tartışmaya açık olmadığı gibi politik söylemde giderek çok daha fazla yer tutuyor. Üzerine böylesine büyük bir kutsallık vurgusu atfedilmiş aile gibi yaptırım gücü yüksek bir kavram ve kurum bu denli yoğun bir biçimde işe koşulduğunda (Yılmaz, 2015), bunun hem cinsiyet rollerine (dolayısıyla partiarkayı besleyen cinsiyetçi uygulamaların meşrulaştırılmasına) hem de toplumun yeniden üretilmesindeki merkeziliğine (dolayısıyla heteronormativiteye) olan katkısı pek çok hassasiyeti aynı anda harekete geçirerek kitleleri mobilize etmede son derece işlevsel bir dinamik ortaya çıkarıyor. En bilindik tanımıyla; ailede kadın bedeni özelde eşine, kamusal alanda ise devlete olan bağlılığını ispatlamak mecburiyetinde iken (Ecevit, 2012, s. 33), erkek bedeni de farklı erkeklik rolleri içerisinde çoğunlukla evi geçindiren ve hane haklarını koruyan kişi olma, kamusal alanda ise devletin yılmaz bekçisi, askeri ve emekçisi olma sorumluluklarını bu kutsiyet motivasyonu ile sorgulamaksızın üstleniyor. Mevcut sistemin heteronormatif yapısının dışında kalan bir beden varlığı ise en baştan; dönemin tansiyonuna göre ya bir hastalık (Hürriyet, 2010), ya da sapkınlık olarak farklı şiddet düzeylerinde dışlanmayı sürdürüyor. Toplumsal cinsiyet karşıtlığını olabilecek en üst seviyede mobilize etmeye yarayan temel unsur olarak LGBTİ+ karşıtlığıyla Türkiye'de bugüne dek görülmemiş düzeyde sık karşılaşıyoruz. Üstelik LGBTİ+

karşıtı söylemler her zamandakinden daha saldırgan bir içerik taşıyor. Kitleleri bu konuda ikna eden ve hırçınlaştıran temel faktörlerden belki de en önemlisi LGBTİ+ karşıtı fikirlerin mevcut populist siyasi söylemlerin merkezinde yer alıyor olması. İliberal populist söylemlerde kendisine oldukça elverişli bir yer edinen homofobi, “mevcut düşmanlaştırıcı siyasi tahayyülleri pekiştiren bir tür “ötekileştirme teknolojisi” olarak işlev görüyor” (Ünal, 2024, s.2). Elbette bu durum Türkiye için de fazlasıyla geçerli. Türkiye’de yalnızca 2023 seçimleri öncesindeki Mayıs ayını merkeze alan bir incelemede, Erdoğan’ın 11 gün içinde 14 şehir ve iki yayında LGBTİ+’ları hedef aldığı görülüyor (Kaos GL, 2023). Bu da dünya genelinde, ekonomik krizle paralel seyreden politik krizler derinleştikçe yükselen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin siyasetle kesişimine çok daha sık rastlayacağımız ve Türkiye’nin bu süreçte bir istisna olmayacağı anlamına geliyor. Bugün gelinen noktada ve son üç yıldır ‘Büyük Aile Buluşması’ adı altında Yenikapı’da düzenlenen toplumsal cinsiyet karşıtı protestolarda kullanılan sloganlarda görebileceğimiz gibi; ‘LGBT’ kelimesi artık Türkiye’ye zarar vermek, aile kurumunu ortadan kaldırmak ya da çocukların beyinlerini yıkamak gibi hedefleri olan bir terör örgütüne verilen bir isim olarak kullanılıyor (Gezgin, 2024). Yani mevcut koşullar altında son derece elverişli bir ötekileştirme söylemi olma işlevi gören LGBTİ+ karşıtlığı, Türkiye’de eskisinden çok daha yoğun ve suçlayıcı bir biçimde kullanılıyor ve konu hakkında yapılan araştırmalar da bu değişimi doğrular nitelikte. Görülüyor ki yükselen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, cinsiyet ve aile alanlarında elde edilmiş kazanımlardan duyduğu rahatsızlığa işaret ettikçe, Türkiye’de bu alanların tam karşısında ve ona düşman olarak konumlandırılan LGBTİ+’ların yaşam koşulları kötüleşiyor³.

Bugün Türkiye’de aile kavramına atfedilen kutsallık düzeyinin her zamankinden daha yoğun oluşu elbette ülkenin geçirdiği neoliberal dönüşümden bağımsız değil (Yazıcı, 2012). Bu noktada meseleyi sadece muhafazakarlıkla ilişkilendirme yanılığısına düşmemek ve aile kurumunun mevcut ideolojinin gücünü koruyabilmesi anlamındaki merkeziliğine ve bu kurumun özellikle neoliberalizme desteğine dikkat kesilmek önem taşıyor (Cooper, 2017). Sosyal devletin geri çekilişi ve en temel vatandaşlık haklarının dahi devlet elinden sermayeye geçişine tanık olduğumuz bir tarihsel sürecin neticesinde, toplumsal yapıda ortaya çıkan açıkları kapatmanın, bu çözümlerden doğan bireysel ihtiyaçları gidermenin her zamankinden daha da güçlü bir aile kuruma düşeceğini ön görebiliriz. İşsiz genç çocuklarına ilerleyen yaşlarına rağmen maddi destek sağlamayı sürdürmek, özel bakım gerektiren ya da ilaç masrafları karşılanamayan hastalıklara sahip kişilerin eksiklerini gidermek, sosyal destek alması gereken yaşlıların maddi ve manevi olarak yanında olmak, ya da afet ve benzeri olağan dışı durumlarda devletin yetersiz kaldığı yerlerde bulunanlara sahip çıkmak öncelikle aile üyelerinden beklenir. Önce aile, devamında da vatandaşlık görevi olarak kabul edilen pek çok destek mekanizması her defasında gitgide erimeyi sürdüren sosyal devletin açığını kapatmayı sürdürür. Birbirine destek olma ve dayanışma görevlerinden geri duran ailelerin kınanma düzeyi, aileye atfedilen kutsallıkla paralel seyreder. Son yıllarda aile ve çocuk sahibi olma (“en az üç çocuk” söylemi, kürtaj

vs.) gibi konulara devletin eskisinden daha sık ve hararetli müdahalelerde bulunmasının (Cindoglu ve Ünal, 2017) nedenini bu arka planda da, yani daima ekonomik koşullarla olan ilişkisi çerçevesinde de, aramak önem taşıyor. Bunun yanı sıra aile, toplumsal algıya içkin durumdaki heteronormativiteyi sürekli olarak pekiştiren ve güçlendiren bir kurum. Yani cinselliğin tek ‘normal’ versiyonunun heteroseksüellik olduğu varsayımının altını ısrarla çiziyor ve böylece heteroseksüelliğin dışında kalan davranışların anormal olarak tanımlanmasına defaatle destek oluyor. Dolayısıyla aile kurumu, devletin dışlama seviyesini hakkında açıkça karşı propaganda yürütecek düzeyde arttırdığı LGBTİ+’ları ve toplumsal cinsiyet alanında yürütülen hak mücadelelerinin faillerini suçlamanın da en önemli araçlarından biri olma işlevi görüyor. Tam da bu noktada, en temel argümanı ailenin ‘korunması’ olan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin gelişimi, mevcut dışlayıcı iklimle son derece uyumlu bir görünüm sergiliyor.

Literatüre son derece yakın geçmişte girmiş olan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, özellikle son on yılda tüm dünyaya damgasını vuran ve mevcut popülizmlerin belki de en önemli veçhelerinden olan bir fenomen. Ona bu gücü veren en önemli etmenlerden biri de pek çok alanda çeşitli nedenlerle biriken farklı rahatsızlık biçimlerini toplumsal cinsiyet konusu etrafında bir araya getirebilmesi. Özkazanç’ın (2019) sunduğu özetle toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Bu kitlesel hareketler Orta ve Doğu Avrupa’da çeşitli ülkelerde neredeyse eşzamanlı olarak 2010 sonrasında ortaya çıkmış ve 2014 civarında en yüksek düzeyde kitlesel desteğe ulaşarak siyasi gündeme dahil olmuşlar. Hareketler ilk başlarken yerel bir karakter taşıyor ve özellikle Katolik Kilisesinin yerel temsilcileri aktif rol oynuyorlar. Kilise ile bağlantılı sivil toplum örgütlerinin yanı sıra bir de muhafazakar entelektüellerin etkili olduğunu görüyoruz. İlk imenin ardından hareket birkaç yıl içinde kitleselleşiyor ve tüm farklı sağcı partileri kapsayan ve hükümet ve devlete uzanan bir seyir izliyor. ‘Kitlesel’ derken çok sayıda farklı aktörü kapsayan, siyasi ve sivil toplum düzeyinde kurum ve kişilerin katıldığı bir oluşumdan söz ediyoruz. Yüzbinlerce insanın katıldığı sokak gösterileri, milyonlarca insanı kapsayan dilekçe eylemleri, yaygın izlenen web siteleri, liderleri ve örgütleri ve etkili sözcüleriyle birlikte yükselen hareketlerle karşı karşıyayız.

Rusya’da “ulusal tehdit”, Vatikan’da hem medeniyete hem de insanlığa yönelik bir saldırı”, Amerika’da “nasıl mastürbasyon yapılacağı ya da nasıl gey olunacağını konusundan çocukların beynini yıkayan” bir ideoloji olarak tanımlanan toplumsal cinsiyet kavramı kısaca; “gücü ve etkisiyle göz korkutan yekpare bir kavram” olarak ele alınır ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler de bu korkuyla “dünyanın bazı bölgelerinde neredeyse bir olağan üstü hal psikolojisi yaratan” bir karşı çıkış hareketi olarak tanımlanabilir (Butler, 2024, s. 7). Kovats ve Poim’in analizinde ortaya konduğu gibi; toplumsal cinsiyet karşıtı harekete dahil olanların globalleşme ve liberalizmle ne kadar derdi ve zoru varsa hepsi bir araya toplanarak bugüne dek bu konuda biriken hınç adeta ‘sembolik bir yapıstırıcı’ ile birleşmiş oldu (2015). Örneğin Jair Bolsonaro Brezilya’da toplumsal cinsiyet ideolojisine savaş açtıklarını ilan ederken (Murray, 2022) ya da Victor Orban toplumsal cinsiyet araştırmalarını Batı’nın dayatması ve kendi değerlerine yönelik

bir saldırı olarak tanımlarken (Gera, 2023) farklı bağlamlarda sağ populist politikaların toplumsal cinsiyet kavramı etrafında kümelenen stratejilerine örnekler sunuyorlar. Dünyanın her yerinde bu ve benzeri söylemlere sahip pek çok otoriter lider, kendi kültürlerinin ve değerlerinin savunucusu olma iddiasıyla birbirine fazlaca benzer terminolojiler yoluyla kendi tabanlarını toplumsal cinsiyet karşıtlığı şemsiyesi altında son derece kolay bir biçimde birleştirebiliyor. Üstelik mevcut global krizlerin yarattığı sosyo ekonomik sorunlar karşısında bu tür bir karşıtlık dinamiği gündemi şekillendirmek ve değiştirmek açısından bu liderlere oldukça büyük bir avantaj sağlıyor.

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlere güç veren temel inanışların başında, toplumsal cinsiyet çalışmalarının topluma zarar veren bir ideoloji olarak görülmesi ve bu çalışma alanını tanımlayan terminolojiye aşağılayıcı bir anlam katmak yatıyor. Katolik kilisesinin gücü ve imkânı kullanılarak ortaya atılan ‘toplumsal cinsiyet ideolojisi’ retoriğinin etkisiyle pekişen negatif tutumlar, Mary Shelley’in meşhur romanıyla kurulan bir analogiyle adeta Frankenstein gibi maksadını ve kontrolü aşan bir gelişme ve yayılma göstererek dünyanın pek çok yerinde yayılma gösterdi (Correa, Paternotte ve House, 2023, s. 286-490). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin ilk örneklerinden biri; bu alanındaki özgürlükler konusunda Türkiye’den daha ileri olduğunu iddia edebileceğimiz Fransa’da müfredat kapsamında verilen biyoloji dersleri ve bu ders içeriklerinin cinsiyet konusundaki ‘kafa karıştırıcılığı’ olmuştur (Fassin, 2024). Bu vesileyle 2011 yılında Fransa’da toplumsal cinsiyet ideolojisi kavramını kamuoyunda ilk kez gündeme getiren şey; Fransız Milli Eğitim Bakanlığı’nın yeni biyoloji dersi müfredatına “eril - dişil” konusunu eklemesi olmuştur. Müfredatta toplumsal cinsiyet terimini açıkça kullanmasa da bu içeriğin ders konuları arasına eklenmesi bazı politikacılar ve dini figürler tarafından “toplumsal cinsiyet teorisinin okul müfredatlarına girmesi” olarak yorumlanmış ve ciddi bir biçimde eleştirilmiştir (Favier, 2015, s. 5). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerle ilgili bu gibi gelişmeler; eğitim, bilgi, toplumsal cinsiyet ve politika arasındaki ilişkiyi daha net bir biçimde görmemizi mümkün kılarken, dünyanın pek çok yerinde meselenin birbirine ne denli benzer döngüler çerçevesinde gerçekleştiğini de ortaya koyuyor. Yani popülizmlerin siyaseti etkileme biçimi her bir ülkede birbirinden farklı dönüşümler ortaya çıkardıysa da, bunların en güçlü kozlarından birinin daima toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler olduğunu görüyoruz.

Görülüyor ki mevcut siyasi iklimin halkta bir karşılık bulması için, tabana derinden hitap eden güçlü bir karşı harekete ciddi anlamda ihtiyaç duyuluyor ve toplumsal cinsiyet karşıtlığı bu ihtiyacı son derece etkili ve hızlı biçimde karşılayabiliyor. Özgürlüklere, müesses nizama, ‘elit’lere ya da bağlama göre belki Batı’ya karşı geliştirilen tüm karşıt söylemlerin yolu bir biçimde bugüne dek özellikle toplumsal cinsiyet alanında elde edilmiş olan hak ve özgürlüklerin karşısında olma pozisyonuyla kesişiyor. ‘Toplumsal cinsiyet ideolojisi’ söylemi altında çoğalmayı, evliliği, aile kurumunu ve en çok da çocukları hedef almakla suçlanan gelişmeler karşısında toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler; bugüne dek elde edilmiş olan hakların toplumda yarattığı ‘tahribattan’ ve büyüyen ‘tehlike’lerden söz ederek, pek çok alanda git gide büyü-

yen ve etkisini arttıran bir düşmanlık yaratıyor. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin dünya genelindeki gelişimlerine hız kazandıran en önemli faktörler arasında ilk akla gelenler; kürtaç hakkı, cinsellik eğitimi, LGBTİ+ hakları, İstanbul sözleşmesi gibi bu alanda çok uzun bir döneme yayılan mücadelelerin sonucunda elde edilen kazanımlardır. Elbette mevcut karşıtlığı sadece büyük mücadelelerle kazanılan bu gibi haklarla sınırlamak da gereksiz, zira bu tutum aslında hükümetin popülist, anti entelektüel, illiberal tutumuyla çelişen herhangi bir muhalif tavır için de sergilenebilir. Çünkü bu eğilimlerin her biri bir “biz” olma ve “biz” dolayısıyla “normal” olma tanımının dışında kalanları ötekileştirme eğilimini içinde taşıyor. Ancak yine de etkisini en kolay, en kolektif biçimde toplumsal cinsiyet alanında ortaya çıkarabiliyor.

Türkiye’de Akademinin Durumu ve Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler

Mevcut sosyo-ekonomik koşullar altında Türkiye’de geleceğe yönelik inancını kaybetmiş, aile ve eğitim alanları üzerindeki manipülasyonlar yoluyla ataerkil ve heteronormatif yapısı durmadan pekiştirilen, yıllardır sürdürülen agresif kimlik politikalarının etkisi altında kendisini hep daha kaygılı ve güvensiz hisseden, işsizlikle ya da iş koşulları nedeniyle ekonomik sorunlarla boğuşan son derece kalabalık bir kitlenin varlığını yadsımak sanırım ki imkansızdır. İşte tam da böyle bir dönemde, Butler’ın ifadesiyle kitlelerin “geleneksel bir aidiyet duygusuna ve ayrıcalığa sığınarak ‘toplumsal cinsiyet’ kavramına düşman kesilmesi” (Butler, 2019, s. 87) dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de pek şaşırtıcı bir çıkış yolu gibi görünmüyor. Türkiye’de son yıllarda etkisini daha net gözlemleyebildiğimiz çok güçlü bir içe kapanma süreci de söz konusu aidiyet duygusunu pekiştirmekte. Bu konuda daha önce yazdığım bir makalede de önerdiğim ifade ile; mevcut ‘ideolojik kapanma’ (Gezgin, 2019) nedeniyle; gündemi belirleyen ve toplumun hangi bilgiye ne kadar erişebileceğine karar veren son derece güçlü kontrol mekanizmaları söz konusu. Toplumun çok büyük bir kısmının hangi konuda ne düşüneceğini -daha doğrusu hangi konuda ne düşünmesinin onu makbul ve daha az tehlikede bir vatandaş haline getireceğini- belirleyen medya, hükümetin etkisi ve kontrolü altında. Ve bu unsurların her biri toplumsal cinsiyet meselesini hem eskisinden çok daha sık bir biçimde gündeme taşıyor hem de konuyu son derece dışlayıcı, dolayısıyla karşıtlık üretici ve mevcut karşıtlıkları pekiştirici bir üslupla ele alıyor.

Konjonktürel olarak devletin hâkim kılmak istediği ideoloji her ne ise bunu kitlelere birinci elden ulaştıran en temel kurumunun aile olduğunu kabul edersek, onu takip eden ve yine etki gücü son derece yüksek olan bir diğer kurumun eğitim olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim kurumları üzerindeki bitmek bilmez düzenleme ve değişiklik silsilelerinin nedeni de büyük oranda bununla ilgilidir. Devletin inşa etmek istediği vatandaş tipi o dönemin yeni koşullarına göre sıklıkla revizyon gerektirir ve ‘makbul’ vatandaşın inşası buna uygun bir eğitim sürecinden geçer. Yeni tarihsel anlatılar, yeni mitler, yeni inançlar nesillere aktarılacak için önce aileye sonra da eğitime ihtiyaç duyar. Türkiye’de de benzer şekilde yıllardır ilk ve orta öğretim ku-

rumları ve müfredatlar durmadan değiştirilip dönüştürülmekte ve eğitim içeriklerine yönelik pek çok tartışma meydana gelmektedir (Kadioğlu, 2021; Lüküslü, 2016).

Peki, üniversiteler söz konusu olduğunda süreç nasıl işliyor? Bu elbette son derece geniş bir konu ancak toplumsal cinsiyet meselesi bir yana; tüm dünyada yükselen illiberalizm ve anti-entelektüalizm zaten üniversitelerin ve tabiatıyla akademisyenlerin saygınlığını eskisinden de kötü hale getirmiş durumda. Dolayısıyla özgürlüğe yoğun ihtiyaç duyulan akademi gibi bir alan, bu iki eğilimin birden baskısı altında her geçen yıl daha fazla sıkışıyor. Doğan ve Selenica'nın ifade ettiği gibi, Türkiye'de "öğrenci, bilgi ve akademisyenler arasındaki 2011'den bugüne kadar olan ilişki öncesine kıyasla radikal bir biçimde dönüşüyor. Hükümetin akademisyenlere yönelik agresif tutumları öğrencilerin gözündeki meşruiyetini baltalıyor. Hükümetin entelektüel karşıtı tavır ve politikalarının sonucu olarak öğrencilerin ve toplumun gözünde bilgiye gösterilen saygı azalıyor ve bilgiye verilen değer sarsılıyor" (2021, s. 12). Tüm bu olumsuz koşullar altında hala işlerlik gösterme iddiasındaki Türkiye akademisinde toplumsal cinsiyet alanında çalışan bir akademisyen olmak, hele de kadın akademisyen olmak meselenin yarattığı yıpratıcı etkiden çok daha fazla zarar görmek anlamına geliyor. Kadın akademisyenlerin halihazırda zaten bilgiye verilen değer ya da akademisyenlere olan saygının genel olarak bu kadar azaldığı bir dönemde erkek meslektaşlarına oranla pek çok dezavantajı daha sırtlanmaya çalıştığını söylemek yanlış olmaz. Son 15-20 yıllık dönüşüme tanık olan kadın akademisyenler zannediyorum ki erkek meslektaşları kadar erkek öğrencilerinin de kendilerine yönelik tavır ve davranışlarındaki değişikliğe net bir biçimde tanık oldular. Bir tarafta akademik kimliğinin saygınlığı ve meşruiyetini gittikçe daha fazla kaybeden ve üstelik bir de kadın olan bir akademisyen, diğer tarafta ise mevcut popülist iklime çoğunlukla hocasından çok daha iyi ayak uyduran, belki bazen hocasından daha iyi bir geliri olan, ve üstelik de erkek bir öğrencinin varlığı söz konusu⁴. Bu iki taraf arasında yaşanabilecek bir anlaşmazlık durumunda benim gibi pek çok kadın akademisyenin üzücü şekillerde defalarca deneyimlediğine emin olduğum gibi çoğunlukla büyük bir sürtüşme kaçınılmaz oluyor. Hatta erkek öğrencisi tarafından sınavda kopya çektiği için tutanak tutması nedeniyle öldürülen Ceren Damar⁵, ya da yine sınav notu nedeniyle öğrencisi tarafından öldürülen Zakine Çelik Öztürk⁶ gibi acı kayıplar bu konunun çok daha vahim örneklerinden birkaçı olarak sıralanabilir.

Buna ilaveten Türkiye'nin son on yılında yaşanan; Türkiye'nin Suriye iç savaşına müdahalesi, 15 Temmuz darbe girişimi, OHAL ve KHK'lar, 16 Nisan referandumu, başkanlık sistemine geçiş gibi pek çok önemli gelişme de iktidara gözünü akademiye dikmesi için daha fazla sebep sunmuş oldu. Bu sürecin en somut sonuçlarından biri de yine Türkiye akademisini derinden etkileyen Barış İçin Akademisyenler Bildirisi'ne imza atan akademisyenlerin KHK'lar ile üniversitelerden atılmasıydı. Akademiden, dolayısıyla hem akademisyenlerden hem de onların eğitim vermeyi sürdürdüğü oldukça büyük sayıdaki üniversite öğrencisinden gelen muhalefeti kontrol altında tutmak hükümet için her zamankinden daha önemli bir hal aldı. Bunun yanı sıra üniversite öğrencilerinin seçme ve seçilme hakkını elde etmiş bireyler olmaları da iktidara akademideki farklı sesleri susturma konusunda çok önemli bir motivasyon sunuyor.

Her geçen gün etkisini arttıran ve küresel bir yayılma gösteren toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye’de akademi alanında kendisini daha net bir biçimde göstermeye başladığı ilk örneklerden biri, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hem Millî Eğitim Bakanlığı hem de Yükseköğretim Kurumu tarafından yürütülen programların kapatılmaları ve büyük tepki toplayan bu uygulamalarla ilgili gerekçelerin doğrudan doğruya toplumsal cinsiyet kavramını hedef alacak şekilde sunulmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir biçimde hareket edileceğini garanti eden ve 2016’da YÖK tarafından yayınlanan toplumsal cinsiyet eşitliği tutum belgesinin geri çekilişi bu anlamda şüphesiz ki son derece önemli bir kırılma noktasıdır. Çünkü kaldırılan toplumsal cinsiyet eşitliği tutum belgesi “üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan derslerin müfredata eklenmesinden, cinsel taciz ve saldırılara karşı etkili yaptırımlara ve bu alandaki uygulama ve araştırma merkezlerine uzanan pek çok konuda gözetime gereken ilkeleri saptamaktaydı” (Bilim Akademisi, 2019, s. 14) Dolayısıyla belge akademi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu pek çok mağduriyete karşı önemli bir kalkan işlevi görüyordu. Belgenin YÖK tarafından geri çekilişini açıklarken YÖK başkanı Yekta Saraç’ın, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına hedeflediklerinden farklı anlamlar yüklenmiş olduğunu ifade ederek, bunların “toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı”nı ve “toplumca kabul görmediğini”⁷ açıklaması ise bu alanda ne denli büyük bir geriye gidiş olacağını önemli işaretlerinden biriydi. Bu çerçevede, bu alanla ilgili yürütülen derslerin müfredatlarına yönelik de bir uyarıda bulunmuş, ders müfredatlarının ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ yerine ‘aile temelli kadın çalışmaları’ anlayışına uygun bir biçimde işlenmesi üniversitelerden talep edilmiştir. Saraç “verilmekte olan ders, konferans ve seminerlerde Türk toplumunun aile kavramı başta olmak üzere sahip olduğu üstün değerlerin öne çıkarılmasına özen göstermesi gerekmektedir”⁸ açıklamasıyla, toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla akademi arasına ciddi bir duvar örmüş, doğrudan doğruya akademiye ilgilendiren böylesine hayati bir araştırma alanını akademinin dışına iterek hem akademisyenlerin çalışma alanlarını daraltmış, hem de son derece merkezi bir araştırma konusu olduğu için disiplinler arası pek çok çalışmayla da yolları kesişen toplumsal cinsiyet alanında yürütülen her tür çalışmada olası sansür ve otosansür biçimlerinin önünü açmıştır.

Toplumsal cinsiyet alanıyla ilgili aynı yıl içerisinde gerçekleşen bir diğer gelişme ise pek çok üniversitede bulunan toplumsal cinsiyet araştırma merkezlerinin isimlerinin değiştirilmesi ve bunların aile çalışmaları merkezlerine dönüştürülmesi oldu. Örneğin Munzur Üniversitesi’nde ‘toplumsal cinsiyet araştırma merkezi’nin adı ‘aile çalışmaları merkezi’ olarak değiştirildi (T24, 2019) Aynı yıl, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi gibi çok sayıda üniversitede kadın araştırmaları merkezleri isimlerine ‘aile’ kavramını da ekleyerek “Kadın ve Aile Çalışmaları” merkezlerine dönüştürdü⁹. Adında toplumsal cinsiyet ifadesi geçen pek çok merkez, “kadın ve araştırma” merkezlerine dönüştürülürken bu değişikliklerin ardında yatan birtakım sürüşmeler de zaman zaman medyada yer buldu. Örneğin, geçen yıl Kadir Has Üniversitesi’nde yaşanan isim değişikliğinin, söz konusu merkezin hükümeti destekleyen son derece muhafazakâr bir gazete

tarafından hedef alınmasını takiben gerçekleştirilmesinin bu değişikliklerle olan ilişkisi basında yer buldu (Evrensel, 2023). Habere konu olan merkezin isim değişikliğinden bir kaç ay önce hükümete yakınlığıyla tanınan *Yeni Akit* gazetesi, merkezi “Kadir Has’tan ‘Sapkın’ Rapor” başlıklı haberde hedef göstererek; özel sektör ve kamu çalışanı LGBTİ+’ların durumunu ele alan raporu “üniversite sapkınların sözcülüğünü üstlendi” (Yeni Akit, 2022) altbaşlığıyla ele almıştı.

Bu bilgiler ışığında, kaçınılmaz bir biçimde akla, ismi değiştirilen araştırma merkezlerinin faaliyet biçimlerinin ve çalışma alanlarının bundan sonra ne yönde olacağı sorusu geliyor. Türkiye’de sıklıkla tanık olduğumuz, rahatsız olunan dernek, medya unsuru ya da merkezlerin tamamen kapatılması uygulamasına bu örnekte gidilmemiş olması, bunun yerine araştırma merkezlerinin yalnızca isimlerinin değiştirilmesi oldukça dikkat çekici. Bu uygulamanın amacının toplumsal cinsiyet konusundaki mevcut söylemleri ortadan kaldırmak yerine *değiştirmek* olduğunu tahmin etmek zor değil. Dolayısıyla bundan sonrası için toplumsal cinsiyet yerine toplumsal cinsiyet karşıtlığı konusunun akademinin gündeminde git gide daha fazla yer tutacağını düşünüyorum. Kaldı ki toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin durumunu ele alan 2023 tarihli bir çalıştayda da; isimleri değiştirilen toplumsal cinsiyet araştırma merkezlerinin, kuruluş amaçlarının tam aksi yönünde “toplumsal cinsiyet karşıtı uygulamaların merkezi haline geldiği”ne değinildi. Bu kaynağa göre söz konusu toplumsal cinsiyet karşıtı faaliyetler; “üniversite ile kaymakamlık, valilik, ŞÖNİM, Diyanet gibi diğer kamu kurumlarıyla ve bazen de çeşitli dernek ve vakıflarla işbirliği halinde” gerçekleştiriliyor (Bolat & Koçak, 2023, s. 7). Dolayısıyla akademinin mevcut gidişata yönelik uzlaşmacı bir açılım sağlamasının engellendiği ve yaratılan karşıtlığın desteklenmesine yönelik faaliyetlerle toplumsal cinsiyet karşıtı devlet söylemlerinin doğrudan doğruya üniversiteler üzerinden pekiştirildiği bir sürece tanık oluyoruz.

Bu gibi önemli örnekler, Türkiye’de toplumsal cinsiyet alanının halihazırda büyük güçlüklerle elde edebildiği sınırlı özgürlüğe ve eleştireliliğe yönelik ilk müdahaleler olarak görülebilir. Sürecin akademik alanı aşan ve tüm toplumu derinden etkileyen en önemli sonucunun ise İstanbul Sözleşmesi’nin geri çekilmesi konusundaki aktif çabayla en görünür halini aldığını söyleyebiliriz. 2021 yılında gerçekleşen geri çekilme aslında 2019’da AKP’nin seçim sonuçlarına yönelik memnuniyetsizliği sonucunda bundan sonrası için nasıl bir strateji izleyeceğine dair önemli işaretler vermekteydi (Bayar, 2023). Geri çekilme, belki de popülizmle otoriter popülizm arasında gidip gelen ve Türkiye’ye dışarıdan bakanlar açısından epey kafa karıştırıcı olan sürecin sonuna otoriter popülizm lehine varıldığının işareti olarak görülebilir. Avrupa Birliği’ne girmeye yönelik olarak atılan ve toplumsal cinsiyet alanındaki gelişmeler açısından umut vadettiği düşünülen her bir adım artık yerini Batı karşıtlığı, içe kapanma ve otoriterliğe bıraktı. Bu süreçte AKP tabanını birleştirmeye yönelik çok daha radikal kararların alındığına ve en çok da toplumsal cinsiyet alanının hedefte olduğuna şahitlik ettik. Böylece dünya genelinde yayılan ve güçlenen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin Türkiye’de kendisine daha fazla yer bulması için gerekli zemin de hazırlanmış oldu. Yeni muhafazakarlığın gitgide çoğalan hassasiyetleri ve tepkiselliği; topluma ailelerinin ve çocuklarının tehdit altında olduğu mesajlarının yarattığı son derece güçlü kaygı ve korkular ile birleşince Türkiye’de de toplumsal cinsiyet karşıtı hare-

ketin kendisine yer bulması kaçınılmazdı. Son iki yıldır ‘LGBT propogandasına karşı Büyük Aile Buluşması’ olarak düzenlenen protestolarda tanık olduğumuz ya da Türkiye genelinde özellikle basın ve hükümet üyeleri tarafından duyduğumuz bu yeni söylemler mevcut kaygı ve korkuların gitgide daha fazla provoke edileceğine dair kaygı uyandırıcı işaretler içeriyor. Ve gücü elinden bu makalede örneklemeye çalıştığım sistematik adımlarla gitgide daha da fazla alınan akademi alanı tüm bu süreç karşısında yalnızca sessiz değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet karşıtı söylemleri onaylamak zorunda bırakılacağı yeni bir sürece doğru ilerliyor.

Sonuç

Otoriter popüler söylemler bir ülkede ne denli güçlenirse, toplumsal cinsiyet alanında yaşanan hak kayıpları ve bu alanda büyük zorluklarla elde edilmiş sınırlı sayıdaki hukuki kazanıma yönelik karşıtlık da buna paralel bir biçimde artıyor. Bu sürecin en önemli işlevlerinden biri, mevcut düzeninin tüm olumsuz sonuçlarına rağmen kendisini ve ideolojisini artan bir radikallikte muhafaza edebilmeyi sürdürmesi, yani güç odaklarının güçlü konumda kalmaya devam edebilmesi. Türkiye’de aile kavramına eskisinden çok daha fazla vurgu yapan ve söylemini artan düzeyde sertleştiren hakim politik söylemler, hükümete desteğini sürdüren muhafazakar kitleyi bir arada tutma işlevini bu kitlelerin tepkiselliğini tetikleyen ve korku aşıl原因 söylemler yoluyla sağlıyor. Bu da günümüz toplumlarını anlayabilmek için toplumsal cinsiyet alanı kadar duygular sosyolojisinin de ne denli önemli olduğunu ortaya koyuyor.

Bu makalede konunun akademiyle olan ilişkisine değinirken amacım toplumsal cinsiyet karşıtlığı gibi Türkiye’de de ciddi ilerleme göstermeye başlayan son derece önemli bir hareketliliğe dikkat çekmek ve bu sürecin akademiye son yıllarda nasıl etkisi altına aldığına işaret etmektir. Bunu tarihsel sürece yönelik açıklamalarla ve bazı örneklerle sunmaya çalıştım. Mevcut gelişmelerin Türkiye akademisini yalnızca toplumsal cinsiyet alanında yürütülen araştırmaları ve araştırmacıları engellemek açısından değil, aynı zamanda yükselen ve devlet destekli toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin yürütülmesi amacıyla kullanılması açısından da son derece radikal bir biçimde etkilediğine işaret ettim. Barthes’ın meşhur ifadesiyle, faşizm konuşmayı engellemekten ziyade, kişileri konuşmak zorunda bırakır. Bu nedenle Türkiye akademisinde neredeyse tüm toplumsal cinsiyet araştırma merkezlerinin kapatılması yerine “kadın ve aile çalışmaları” olarak yeniden isimlendirilmesini basit bir değişiklik olarak görmüyorum. Söz konusu merkezlerin bundan sonra ne tür söylemler üreterek varlıklarını sürdürecekleri ise konuyla ilgili yeni çalışmalar ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet karşıtlığının gelişimini takip edebilmek açısından önem taşıyor.

Son olarak Türkiye’de düşündüğü şeyi yazmaya ve sorgulamaya devam eden her akademisyen gibi hükümetin sistematik ve canhıraş bir şekilde üzerine gittiği toplumsal cinsiyet alanında yazmaya devam eden akademisyenlerin de kendilerini son derece yorgun, bıkkın ve umutsuz hissettiğini belirtmek istiyorum. Doğan ve Selenica’nın 2021 tarihli araştırmasının da ortaya koyduğu gibi Türkiye’de akademisyenlerin çalışma ve araştırma yürütme koşulları

akademisyenlerde araştırma alanı fark etmeksizin pek çok psikolojik probleme neden oluyor (Doğan, Selenica, 2021: 11). Bu nedenle Türkiye’de akademisyenlerin haleti ruhiyesine farklı vehçeleriyle alan açan böyle bir özel sayının varlığının son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Aktif bir biçimde bilgi üretip yaymakla yükümlü akademisyenler olarak bunu yapmakta, yani akademide bulunma amacımızı yerine getirmekte bu denli zorlandığımız bir dönemde, tarihe en azından neyin içinde olduğumuzu açıklayan birkaç not bırakabilmek, içerisine itildiğimiz krizi anlamlandırabilmek açısından büyük önem taşıyor.

- 1 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Kovats, 2017; Graff, 2021; Özkazaç, 2019.
- 2 İnsanlıktan çıkarmak / canavarlaştırmak. Kavramla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Karantzias, G. C., Simpson, J. A., & Haslam, N. (2023). Dehumanization: Beyond the Intergroup to the Interpersonal. *Current Directions in Psychological Science*, 32(6), 501-507. <https://doi.org/10.1177/09637214231204196>.
- 3 Bakınız, 2024 ILGA Raporu.
- 4 Elbette bugünün erkekliklerini anlamaya çalışırken son yıllarda türeyen *incel* kavramının da kadınlara yönelik algı üzerindeki etkisi tartışmasız bir görünürlüktedir (Donnelly, vd. 2001). İngilizcedeki ‘involuntary’ ve ‘celibate’ kelimelerinin birleşiminden oluşan bu ifadeyi Türkçeye gönülsüz bekarlık olarak çevirmek mümkün. Kadınlara cinsel ya da duygusal yakınlık kuramayan, özgüvensiz ya da sıklıkla reddedilen öfkeli, çoğunlukla aynı zamanda ırkçı ve saldırgan genç erkeklerin aynı zamanda kadın düşmanı olmaları ya da toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlere kendilerini yakın bulmaları olası görünüyor.
- 5 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51238218>.
- 6 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/anadolu-universitesini-sarsan-cinayet-234171>.
- 7 https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/02/19/yokten-cinsiyet-esitliginde-geri-adim#google_vignette.
- 8 https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/02/19/yokten-cinsiyet-esitliginde-geri-adim#google_vignette.
- 9 Detaylı Bilgi için TOCIKAD (Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Derneği)’nin ilgili sayfası incelenebilir <https://tocikad.org/merkezler/#:~:text=2%2F10%2F2019%20tarihli%20ve,ve%20Araştırma%20Merkezi%20olarak%20değiştirilmiştir>.

Kaynakça

- Bayar, T. (2023). Turkey’s withdrawal from Istanbul Convention: international human rights regime vis-à-vis authoritarian survival. *Turkish Studies*, 25(1), 22-42. <https://doi.org/10.1080/14683849.2023.2262721>.
- Bilim Akademisi (2019) *Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu*, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/bilim-akademisi-2018-19-akademik-ozguruluk-raporu-eylul-23.pdf>.
- Bolat, D. ve Koçak, S. (2024). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Güncel Durumu: Akademide Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarını Savunmak, Görünürlüştürmek, Güçlendirmek*. Çalıştay Raporu, Ankara: Aramızda Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Derneği Yayınları No: 5 <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2024-04/toplumsal-cinsiyet-calismalarinin-guncel-durumu.pdf>
- Butler, J. (2024). *Who is afraid of Gender?* Farrar, Straus and Giroux.
- Butler, J. (2019). Anti-Gender Ideology and Mahmood’s Critique of the Secular Age, *Journal of the American Academy of Religion*, 87(4) <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfz083>.
- Cindoglu, D., ve Unal, D. (2017). Gender and sexuality in the authoritarian discursive strategies of ‘New Turkey’. *European Journal of Women’s Studies*, 24(1), 39-54. <https://doi.org/10.1177/1350506816679003>.
- Cooper, M. (2017). *Family Values: Between Neoliberalism and the New Social Conservatism*. Zone Books.

- Doğan, S., ve Selenica, E. (2021). Authoritarianism and academic freedom in neoliberal Turkey. *Globalisation, Societies and Education*, 20(2), 163–177. <https://doi.org/10.1080/14767724.2021.1899801>.
- Donnelly, D., Burgess, E., Anderson, S., Davis, R., ve Dillard, J. (2001). Involuntary celibacy: A life course analysis. *Journal of Sex Research*, 38(2), 159-169. <https://doi.org/10.1080/00224490109552083>.
- Ecevit, Y. (2012). Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (1).
- Evrensel Gazetesi (2023). Kadir Has Üniversitesi'ndeki Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezinin adı Kadın ve Aile Olarak Değiştirildi, Erişim adresi <https://www.evrensel.net/haber/483829/kadir-has-universitesindeki-toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-calismalari-merkezinin-adi-kadin-ve-aile-olarak-degistirildi>
- Fassin, Éric (2024). Anti-academic politics. *State Anti-Intellectualism and the Politics of Gender and Race: Illiberal France and Beyond* içinde, (s. 23-40). Central European University Press, <https://doi.org/10.1515/9789633866689-002>.
- Favier, A. (2015). *Catholics and Gender: A Historical Approach*. Institute of Francis https://booksandideas.net/IMG/pdf/catholiques_genre_en_relu_final.pdf.
- Gambetti, Z. (2021) Salgın Sonrası Dönemde İnsan Hakları Gündemi, TİHV, Türkiye İnsan Hakları Gündemi Vakfı Sempozyum Sunumu Erişim adresi https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2021/11/Salgin_Sonrasi_Donemde_Insan_Haklari.pdf.
- Gera, M. (2023). Here, the Hungarian people will decide how to raise our children: Populist rhetoric and social categorization in Viktor Orbán's anti-LGBTQ campaign in Hungary. *New Perspectives*, 31(2), 104-129. <https://doi.org/10.1177/2336825X231164311>.
- Gezgin, E. (2019) Türkiye'de Neoliberal Devletin İnşa ve Muhafazasında Çanakkale Savaşı Söyleminin Rolü Üzerine Bir Tartışma. *İDEALKENT*, 10(26), 340-373. <https://doi.org/10.31198/idealkent.521968>.
- Gezgin, E. (2024). The intersection of anti-gender movements and politics in Turkey: What has changed in the last two decades? *Routledge Handbook on LGBTQI+ in WANA* içinde (Ed. Torino S., Guitoo, A.) Forthcoming.
- Graff, A., ve Elzbieta, K. (2021). *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*. Routledge.
- Hürriyet (2010) *Faruk Bildirici, "Eşcinsellik Hastalık, Tedavi Edilmeli"* Erişim adresi <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/escinsellik-hastalik-tedavi-edilmeli-14031207>.
- İlga (2024). Annual Review of the Human Rights Situation of Gay, Lesbian, Bisexual, Trans and Intersex People in Turkey. *Rainboq Europe* <https://rainbowmap.ilga-europe.org/countries/turkey/>.
- Kadioğlu, U. (2024). The State of Education in Turkey and Bogazici Protests, *Harvard International Review*, Erişim adresi <https://hir.harvard.edu/the-state-of-education-in-turkey-and-bogazici-protests/>.
- KAOS GL (2023). Erdoğan'ın 11 Günü: 14 Şehir ve 2 Yayında LGBTİ+'ları hedef aldı. Erişim Adresi <https://kaosgl.org/haber/erdogan-in-11-gunu-14-sehir-ve-2-yayinda-lgbti-lari-hedef-aldi>.
- Kováts, E. (2017). The emergence of powerful anti-gender movements in Europe and the crisis of liberal democracy. Michaela Köttig, Renate Bitzan ve Andrea Petö (Ed) *Gender and Far Right Politics in Europe* içinde (s. 175-189). Palgrave Macmillan.

- Kovats, E. ve Poim, M. (2015). *Gender as a Symbolic Glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti gender mobilization in Europe*. Brussels: Foundation for European Progressive Studies/ Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest.
- Lacroix J ve Pranchère J-Y. (2018). The ‘right to have rights’: Revisiting Hannah Arendt. *Human Rights on Trial: A Genealogy of the Critique of Human Rights Human Rights in History* (s. 206-228) içinde. Cambridge University Press.
- Laruelle, M. (ed.), The Oxford Handbook of Illiberalism, Erişim adresi <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197639108.001.0001>.
- Lüküslü, D. (2016). Creating a pious generation: youth and education policies of the AKP in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(4), (s. 637-649). <https://doi.org/10.1080/14683857.2016.1243332>.
- Murray, L. (2022). ‘Missing the point’: A conversation with Sonia Corrêa about the emergence and complexities of anti-gender politics at the intersections of human rights and health. *Global Public Health*, 17(11), 3243–3253. <https://doi.org/10.1080/17441692.2022.2135751>.
- Özkazanç, A. (2019). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, otoriter popülizm ve Türkiye. *Kaos GL*, 163. Erişim adresi <https://kaosgl.org/haber/toplumsal-cinsiyet-karsiti-hareketler-otoriter-populizm-ve-turkiye>.
- Öztürk, M. B., & Özbilgin, M. (2014). From cradle to grave: The lifecycle of compulsory heterosexuality in Turkey. Colgan, F., ve Rumens, N., (Ed.), *Sexual orientation at work* içinde (s. 166-179). Routledge.
- Štětka, V. ve Mihelj, S. (2020). Václav Štětka and Sabina Mihelj on illiberal attitudes and media in Central Europe. M. Laruelle (Ed.). *Conversations on Illiberalism Interviews with 50 Scholars* içinde (s. 32-35) Erişim adresi https://purehost.bath.ac.uk/ws/portalfiles/portal/241991670/Laruelle_Conversations_on_Illiberalism_50_Scholars.pdf.
- Tokdoğan, N. (2020). *Yeni Osmanlıcılık: Hınç, Nostalji, Narsisizm*. İletişim.
- T24 (2019). Munzur Üniversitesi’nde Toplumsal Cinsiyet Merkezinin Adı Aile Çalışmaları Merkezi Olarak Değiştirildi. Erişim adresi <https://t24.com.tr/haber/munzur-universitesi-nde-toplumsal-cinsiyet-merkezi-nin-adi-aile-calismalari-merkezi-olarak-degistirildi,844852>.
- Ünal D. (2024). Political homophobia as a tool of creating crisis narratives and ontological insecurities in illiberal populist contexts: lessons from the 2023 elections in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 1-22. doi:10.1017/npt.2024.4
- Yazıcı, B. (2012). The Return to the Family: Welfare, State, and Politics of the Family in Turkey. *Anthropological Quarterly*, 85(1), 103-140. <http://www.jstor.org/stable/41427090>.
- Yeni Akit (2022). Kadir Has’tan Sapkın Rapor, Erişim adresi <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kadir-hastan-sapkin-rapor-1700572.html>.
- Yılmaz, Z. (2015). “Strengthening the Family” policies in Turkey: Managing the social question and armoring conservative–neoliberal populism. *Turkish Studies*, 16:3, 371-390. DOI: 10.1080/14683849.2015.1067863.